

ючи чинники, які визначають економічні дії фермера, відзначив: тривалий досвід, зокрема успадкований, навчив його, скільки слід вирощувати зерна, щоб отримати максимальний зиск. Досвід навчив його вловлювати й враховувати динаміку обсягу й інтенсивності попиту. Він дотримується оптимальних обсягів виробництва, як може, і змінює їх лише поступово під тиском обставин [5, с. 24]. Очевидно, що зміни в доходах є однією з таких обставин.

У Львівській обл. понад 200 тис. сільських жителів зайняті виключно в особистих господарствах. Це майже половина осіб працездатного віку у сільській місцевості. У приміській зоні відповідний показник значно нижчий. Однак забезпечення сталості доходів сільських родин як у віддалених районах, так і у приміській зоні значною мірою залежить від сталості розвитку особистих господарств.

Сукупні ресурси з розрахунку на одне сільське домогосподарство у Львівській обл. у 2009 р. становили 3022,08 грн на місяць, що на 1,0 % менше порівняно з 2008 р. Зважаючи на те, що індекс інфляції у 2009 р. становив 12,3 %, можна констатувати зменшення сукупних ресурсів домогосподарств на 13,4 %. У номінальному вираженні зменшилися доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості. Загальне збільшення сукупних ресурсів домогосподарств відбулося виключно завдяки збільшенню пенсійних виплат.

Доходи від продажу сільськогосподарської продукції сільськими домогосподарствами у 2009 р. становили 2103,96 грн на одне домогосподарство (на 0,2 % більше порівняно з 2008 р. у номінальному вираженні і на 12,0 % менше – в реальному вираженні). Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, за цей час зросла з 4524 до 4879 грн, тобто на 7,8 % у номінальному вираженні. У реальному вираженні вона також зменшилася – на 4,3 %.

В умовах соціально-економічної кризи початку 90-х років минулого століття сільські жителі компенсували скорочення доходів підвищенням інтенсивності використання власної праці в особистих господарствах. Це знаходило своє вираження у розширенні посівних площ сільськогосподарських культур, нарощуванні чисельності поголів'я тварин і загальному збільшенні обсягів виробництва продукції. В умовах сучасної кризи селянам вдалося значно збільшити доходи від ведення особистих господарств. Це може свідчити про поступове вичерпування можливостей інтенсифікації виробництва в цих господарствах. Очевидно, що складна демографічна ситуація, процеси старіння сільського населення, масова міграція за кордон значно скоротили загальний запас праці, який може використовуватися в особистих господарствах.

Висновок. Забезпечення сталості сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах перетворюється у складне завдання. Очевидно, що відповідні заходи з боку уряду чи органів місцевого самоврядування щодо його стимулювання можуть виявитися неефективними. Так, незважаючи на значні кошти, виділені урядом для реалізації програми розширення чисельності поголів'я корів у особистих селянських господарствах, реально воно впродовж багатьох років скорочується. Тому потрібно змиритися з тим, що обсяги ви-

робництва і реалізації продукції особистими селянськими господарствами скорочуватимуться й надалі. Основні зусилля варто сконцентрувати на розробленні організаційно-економічного механізму забезпечення сталості виробництва в сільськогосподарських підприємствах.

Література

1. Березівський П.С. Особисте селянське господарство: ретроспектива і синергетика перспектив розвитку / П.С. Березівський // Трансформація сільського господарства та села. – Львів : Вид-во ЛНАУ, 2010. – С. 123-133.
2. Василенко Н.І. Диверсифікація виробничої діяльності сільського населення Львівської області / Н.І. Василенко // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2010. – № 3. – С. 80-86.
3. Кирилов Ю.Є. Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов, І.В. Осадчук // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2010. – № 7. – С. 91-98.
4. Стратегія сталого розвитку України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.who-is-who.com.ua/bookmaket/ust/6/61.html>.
5. Шумпетер Йозеф А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу : пер. з англ. В. Старка. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2011. – 242 с.

Демедюк Л.В. Проблемы устойчивого развития личных крестьянских хозяйств пригородной зоны

Исследованы тенденции развития личных крестьянских хозяйств пригородной зоны. Определены перспективы обеспечения устойчивости этих хозяйств.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, пригородная зона, устойчивое развитие.

Demedyuk L.V. Challenges of sustainable development of subsidiary farms suburbs

Investigated trends in private farms suburbs. Determined the prospects for sustainability of these farms.

Keywords: private peasant farms, suburban area, sustainable development.

УДК [504:330.53]:630*6 Аспір. Л.М. Пелиньо¹ – НЛТУ України, м. Львів

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто теоретичні засади формування системи екологічного обліку лісових підприємств, визначено основні складники цієї системи. Наведено класифікацію екологічних витрат лісових підприємств. Обґрунтовано необхідність складання звітності про сталість розвитку підприємствами лісового сектору.

Ключові слова: екологічний облік, звітність про сталість розвитку, екологічний менеджмент, екологічні вигоди, екологічні витрати.

У сучасних умовах розвитку економіки ринкові аспекти витісняють екологічні питання діяльності лісових підприємств, саме тому формування та розвиток ефективних систем екологічного менеджменту та екологічного аудиту вкрай необхідне. Однак їх створення та функціонування є неможли-

¹ Наук. керівник: доц. Л.І. Максимів, канд. екон. наук

вим без дієвої інформаційної бази, якою виступає система еколого-економічного обліку (далі СЕЕО). Сьогодні підприємствам лісового сектору економіки необхідно увійти в нову фазу розвитку екологічного аудиту, який базується, зокрема, на даних екологічного обліку. Це зумовлено значною мірою потребами практики. Так, для виходу на міжнародні ринки підприємства повинні проходити процедуру екологічного аудиту й отримувати відповідний сертифікат. Часто саме наявність сертифіката про відповідність вимогам EMAS і/чи міжнародним стандартам ISO 14001 забезпечує конкурентоспроможність продукції підприємства на світовому ринку.

На лісових підприємствах існує багато перешкод на шляху до сталого розвитку. Найбільшою з них, на нашу думку, є надмірне вирубування лісових масивів з метою отримання економічних вигід. Для вирішення цієї проблеми, по-перше, потрібно використовувати нові методи екологічного обліку деревини на корені, по-друге здійснювати аналіз природоохоронної діяльності (екологічний аудит) та прогнозувати її на перспективу.

Як зазначає президент Вуппертальського Інституту клімату, довкілля й енергії (ФРН) Ервін Вайцеккер у відомій праці "Фактор чотири", значною проблемою є марнування ресурсів, яке удесятеро перевищує рівень їх використання. Таку тенденцію спостерігають і у вітчизняній економіці, у сфері лісового господарства, де використовують лісові ресурси. Лісові ресурси – це і деревина, і технічна сировина, і харчові та кормові ресурси. Важливого значення сьогодні набувають лісові ресурси як засоби охорони природного довкілля, однак питання їх обліку залишається недослідженим.

Ми визначаємо СЕЕО як рівноправну систему бухгалтерського обліку, що надає точну інформацію про природоохоронні витрати, доходи, зобов'язання і вплив господарської діяльності на довкілля загалом. Система екологічного (еколого-економічного) обліку на підприємствах галузі повинна охоплювати, на наш погляд, три основні підсистеми (рис. 1): облік екологічних витрат і доходів; облік екологічних зобов'язань; екологічну звітність.

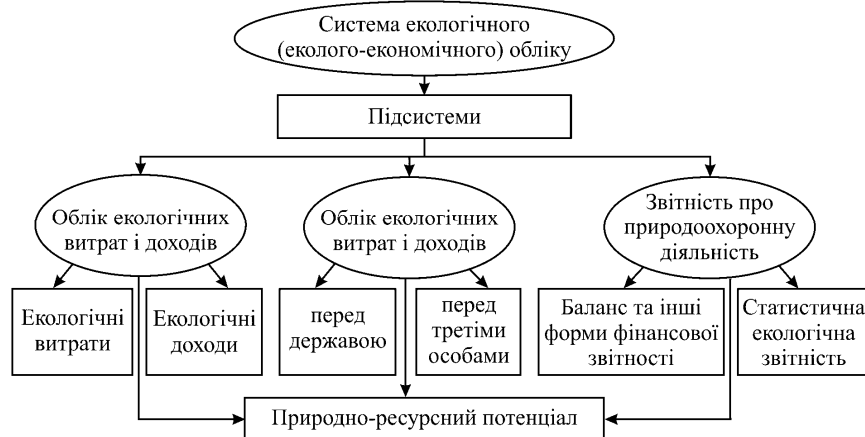

Рис. 1. Об'єкти екологічного (еколого-економічного) обліку підприємств лісового сектору економіки

Як економічна, так і природоохоронна діяльність на підприємстві пов'язані з відповідними витратами, які прямо чи опосередковано впливають на економічні показники роботи підприємства. Сума таких витрат у більшості підприємств значна, але сьогодні бухгалтерський облік екологічних витрат ведуть безсистемно, їх не виокремлюють із загальної сукупності витрат. Це призводить до відсутності достовірних облікових даних про величини, напрямки та види екологічних витрат підприємств.

Необхідність урахування екологічних витрат у складі виробничих витрат як підстави для аналізу ефективності їх використання давно визнали провідні вчені економісти-екологи. Академік Ю. Туниця до екологічних витрат відносить сукупність витрат і збитків у сфері природокористування та виробництва матеріальних благ загалом [9].

Ми вважаємо, що створення ефективної законодавчої бази у сфері ЕЕО сприятиме збереженню природних ресурсів, а також покладе край недобросовісній конкуренції під час їхнього використання. Екологічні витрати, спричинені нестійкими методами господарювання більшості підприємств, мають нарешті бути включені до собівартості продукції. На наш погляд, екологічні витрати лісових підприємств можна представити у вигляді системи, яка охоплює (рис. 2):

- обов'язкові екологічні витрати (витрати споживання природних ресурсів; витрати, спричинені забрудненням довкілля);
- добровільні екологічні витрати (витрати на запровадження систем екологічного менеджменту (СЕМ) і екологічний аудит).

Рис. 2. Класифікація екологічних витрат лісових підприємств

Ця класифікація екологічних витрат дає змогу детальніше аналізувати і прогнозувати зміни у сфері природокористування на лісових підприємствах.

Сума екологічного доходу як об'єкт бухгалтерського обліку є менш очевидною, ніж сума екологічних витрат підприємств лісового сектору економіки. Це пов'язано з імовірнісним характером таких доходів, тобто екологічні доходи (вигоди) не збігаються в часі з екологічними витратами, причому проміжок часу між цими подіями значний. Це не сприяє зацікавленості лі-

сових підприємств проводити природоохоронну діяльність. Ще однією причиною наведеного твердження є недостатній рівень екологічної свідомості окремих власників і працівників лісових підприємств. Важливим моментом під час обліку екологічних доходів є також те, що їх достовірне оцінювання здійснити практично неможливо, тому у звітності лісових підприємств вони не відображаються. Це відповідає одному з основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності – принципу обачливості, який передбачає відображення у фінансовій звітності всіх елементів (активів, зобов'язань тощо) за вартістю, яка має запобігати заниженню зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

На нашу думку, в лісовій галузі джерелами екологічних доходів можуть бути:

- запровадження мало- і/чи безвідходних виробництв (ефект як економія сировини та природних ресурсів під час первинного оброблення та перероблення деревини. Наприклад, виробництво брикетів із тирси);
- виробництво екологічно чистої продукції (ефект формується за рахунок ціноутворення);
- використання лісів природоохоронного призначення (покращення здоров'я населення, економічні вигоди від збирання грибів, ягід тощо).

Ми вважаємо за доцільне вести бухгалтерський облік екологічних доходів на синтетичному рахунку 70 "Доходи від реалізації" за окремими субрахунками у межах внутрішньогосподарського обліку кожного лісництва з подальшим узагальненням цієї інформації на рівні лісгоспу. При цьому доцільно використовувати можливості комп'ютерної техніки.

Розглянемо головні причини, які ускладнюють вичерпний аналіз природоохоронної діяльності підприємств. Основою проведення будь-якого економічного аналізу є інформація про понесені витрати й отримані вигоди. У традиційній системі обліку прийнято вживати термін "витрати і доходи". Під доходом розуміють збільшення економічних вигід у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що приводять до зростання власного капіталу підприємства [2]. Це означає, що дохід традиційно визначається у грошовій чи будь-якій іншій матеріальній формі, що повністю узгоджується з одним із фундаментальних положень бухгалтерського обліку – принципом грошового вимірювання. Водночас, у процесі природоохоронної діяльності можуть виникати позитивні ефекти, які сьогодні важко або й неможливо виміряти за допомогою грошового вимірника (наприклад, депонування вуглецю лісовими екосистемами). З огляду на те, що далі йтиметься не лише про грошові чи інші матеріальні надходження, ми вирішили замінити термін "дохід" терміном "вигода".

Ми визначаємо екологічні вигоди як позитивний результат природоохоронної діяльності, який можна відобразити в грошовому вимірнику (відчутні екологічні вигоди), а також ті, які не можна визначити за допомогою ринкових цін (невідчутні екологічні вигоди). Отже, головною перешкодою для здійснення адекватного аналізу природоохоронної діяльності є недосконалість обліку екологічних витрат і вигід.

Екологічні вигоди є специфічною і недослідженою темою в економічній теорії. Більшість екологічних вигід за своїм економічним змістом становлять не "прибуток", а "економію", тому вони не можуть бути відображені на рахунках традиційного бухгалтерського обліку. Відповідно, такі вигоди не входять до складу активів підприємства [5]. Складним сьогодні залишається питання обліку екологічних зобов'язань. Екологічні зобов'язання можуть виникати у процесі:

- основної діяльності (плата за використання природних ресурсів, екологічний податок);
- недотримання норм екологічного законодавства, що спричиняє компенсацію завданої шкоди, судові витрати, штрафи тощо;
- добровільних дій підприємства щодо запобігання негативним впливам на природне довкілля, з метою збереження їх репутації.

Під час проведення екологічного аудиту на лісових підприємствах особливої уваги заслуговує процес перевірки облікової інформації, яка в узагальненому вигляді міститься у формах фінансової звітності підприємства. Необхідно зазначити, що в Україні сьогодні складання узагальненої екологічної звітності не є обов'язковим, тобто має добровільний характер. Своєю чергою, у країнах Європейського Союзу поширеним видом екологічної звітності є екологічна декларація, яка визнається чинною за результатами зовнішнього екологічного аудиту. Екологічна декларація – обов'язковий вид звітності при участі підприємства у схемі екологічного менеджменту й аудиту згідно з Постановою EMAS (*Environmental Management and Auditing Scheme*). Беручи до уваги те, що на підприємствах лісового сектору економіки використовують такий важливий природний ресурс, як деревину, а також те, що на міжнародних товарних ринках існує великий попит на продукцію з натуральної деревини, вітчизняні лісові підприємства мають усі підстави завоювати свою частку на цих ринках. Для цього поруч із побудовою СЕМ і сертифікуванням відповідно до ISO 14001 можна брати участь і у схемі EMAS.

Новим і недослідженим на сьогодні є питання щодо звітності про сталість розвитку підприємств, зокрема лісових. Ми визначаємо звітність про сталість розвитку як узагальнену звітність підприємства, яка відображає економічні (фінансові), екологічні та соціальні аспекти діяльності, спрямовану на задоволення потреб широкого кола зацікавлених осіб. Отже, запровадження СЕЕО на підприємствах лісового сектору економіки дасть змогу:

- 1) ідентифікувати всі екологічні витрати з віднесенням їх на собівартість товарів і послуг, щоб показати виробникам і споживачам справжню ціну продукції;
- 2) розвивати методи екологічного обліку й екологічної звітності, а в перспективі й звітності про сталість розвитку. Це дасть змогу, серед іншого, використовувати зведену екологічну інформацію для цілей екологічного аудиту та запровадити систему екологічного менеджменту;
- 3) включати екологічні параметри у бухгалтерський облік і звітність з метою встановлення співвідношення між екологічними заходами підприємства, його фінансовим станом і ступенем ефективності функціонування.

Розвиток екологічного обліку й екологічного аудиту як інструментів забезпечення сталого розвитку підприємств сприятиме реалізації національної стратегії сталого розвитку України, зокрема посиленню екологічного складника економіки і гармонізації екологічних та економічних інтересів суспільства. За цих умов застосування процедури екологічного обліку й екологічного аудиту є необхідною умовою ефективної реалізації екологічної політики і прийняття обґрунтованих еколого-економічних рішень на лісових підприємствах.

Література

1. Вайцеккер Э. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная. Новый доклад Римскому клубу : пер. А.П. Заварнишина и В.Д. Новикова / Э. Вайцеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс / под ред. акад. Г.А. Месяца. – М. : Изд-во "Academia", 2000. – 400 с.
2. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: практ. посібн. / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К. : Вид-во "Лібра", 2004. – С. 61.
3. Максимів Л.І. Аналіз життєвого циклу продукції як інструмент екологічного аудиту систем менеджменту довілля деревообробних підприємств / Л.І. Максимів, М.Е. Матвеев, Р.В. Кошля // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 6. – С. 129-142.
4. Максимів Л. Тенденції розвитку екологічно зорієнтованого бухгалтерського обліку / Л.І. Максимів // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2005. – № 5. – С. 18-23.
5. Максимів Л.І. Удосконалення обліку й аналізу екологічних витрат і вигід деревообробних підприємств / Л.І. Максимів, О.О. Долженко // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 8. – С. 26-29.
6. Пелиньо Л.М. Значення лісів та проблеми обліку лісових ресурсів в Україні / Л.М. Пелиньо, Л.І. Максимів // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2006. – Вип. 16.2. – С. 124-126.
7. Пелиньо Л.М. Екологічний аудит як вагомий інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств лісового сектора економіки в умовах конкурентного середовища / Л.М. Пелиньо // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.3. – С. 234-238.
8. Рекомендації Постійної комісії ГА ООН 1653 (2004) // Про екологічний облік як інструмент сталого розвитку : доповідь Комісії з довілля, сільського господарства, місцевих та регіональних справ.
9. Туниця Ю.Ю. Еко-економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 314 с.

Пелиньо Л.М. Теоретические подходы к формированию системы эколого-экономического учёта на предприятиях лесного сектора экономики

Рассмотрены теоретические основы формирования системы эколого-экономического учёта лесных предприятий, определены основные составляющие этой системы. Приведена классификация экологических затрат лесных предприятий. Обоснована необходимость составления отчётности об устойчивости развития предприятиями лесного сектора.

Ключевые слова: эколого-экономический учёт, отчётность об устойчивости развития, экологический менеджмент, экологические выгоды, экологические издержки.

Pelin'o L.M. Theoretical approaches to environmental accounting system development at forest enterprises

Theoretical approaches to environmental accounting system formation are reviewed. The main components of this system are defined. The classification of environmental costs for forest enterprises proposed. The necessity of reporting on forest enterprises sustainability is confirmed.

Keywords: environmental accounting, sustainability reporting, environmental management, environmental benefits, environmental costs.

УДК 504.03 Ст. викл. О.В. Генік, канд. екон. наук; аспір. М.П. Мельникович; доц. Я.В. Генік, канд. с.-г. наук; доц. О.І. Каспрук, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ САМОВІЛЬНИХ РУБАНЬ ЛІСУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОБРОБУТ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Визначено основні причини самовільних рубань деревини місцевим населенням у лісових масивах Карпатського регіону. Встановлено соціальні, економічні та екологічні наслідки, спричинені незаконними рубаннями лісу. Запропоновано заходи щодо запобігання незаконному рубанню лісу та більш ефективного використання лісових ресурсів місцевим населенням.

Ключові слова: незаконні рубання лісу, причини та наслідки самовільних рубань, мешканці лісозалежних громад.

Лісові екосистеми мають надзвичайно важливе значення для забезпечення добробуту лісозалежних громад. Для мешканців гірських регіонів лісові ресурси – це джерело отримання деревини для господарських потреб і опалення, місце збирання ягід і грибів, лікарської та технічної сировини.

Самовільні рубання деревини на сьогодні є однією з найважливіших проблем лісового господарства. Вони призводять до низки негативних соціальних, економічних і екологічних наслідків та безпосередньо впливають на добробут місцевого населення [1-3]. У рамках Програми ENPI-FLEG "Удосконалення систем правозастосування й управління в лісовому секторі у країнах-учасниках Європейської політики добросусідства та Росії" здійснено дослідження щодо встановлення причин і наслідків самовільних рубань деревини, а також виявлення їх негативного впливу на добробут лісозалежних громад.

Дослідження проведено в трьох адміністративних районах Карпатського регіону країни (Старосамбірський р-н Львівської обл.; Косівський р-н Івано-Франківської обл.; Хустський р-н Закарпатської обл.), які відзначаються високою лісистістю (площа земель лісового фонду – понад 45 % від площі району) та відносно значним обсягом продукції, робіт і послуг лісового господарства. Методика проведення досліджень базувалась на анкетному стандартному опитуванні експертів "обличчям до обличчя" за місцем праці (представники органів місцевого самоврядування, бізнесу та фахівці лісового господарства) та за місцем проживання (представники місцевих громад). Загалом опитано 450 респондентів (по 150 респондентів у кожному пілотному районі), що дає змогу достовірно і реалістично оцінити ситуацію та виявити причини і наслідки незаконних рубок лісу.

Результати опитування представників місцевого населення підтвердили надзвичайну важливість лісу та лісових ресурсів для лісозалежних громад. На питання "Ліс для Вас особисто – це ..." представники громад дали відповідь, що ліс, насамперед, це:

- важливий природний об'єкт, який потрібно охороняти (88,7 % респондентів);
- місце збирання грибів, ягід, лікарських рослин (86,7 % респондентів);
- місце відпочинку (78,0 %);
- джерело отримання деревини для господарських потреб (59,3 %);
- джерело отримання дров (52,0 % респондентів).